

Годину дана после кризе око избора председника, Турска је поново у превирању. Суочене са све агресивнијим деловањем исламистичке владе, секуларне структуре су кренуле у одбрану Ататурковог наслеђа. У последње четири деценије војска је четири пута обарала владе, док су сада у главној улози делиоци правде. Уставни суд, наиме, разматра укидање владајуће Партије правде и развоја (АКП) као и забрану политичког деловања председнику државе Абдулаху Гулу, премијеру Тајипу Ердогану и још 69-торици водећих функционера владе и странке. Забрана би довела до ванредних избора, чиме би се, према неким мишљењима, извршио правни државни удар. Али, по први пут у историји секуларне Турске, исламистичка партија спремна је на отпор.

Исламисти у офанзиви

Освајање 47% гласова на прошлогодишњим ванредним парламентарним изборима, избор Абдулаха Гула за председника као и подршка ЕУ, учврстили су положај владајуће АКП и премијера Ердогана. Исламисти су, потом, без компромиса кренули да испуне обећања дата бирачима у предизборној кампањи, и у протеклом периоду предузели мере у смеру потискивања утицаја секуларних елита и даље исламизације. Ердоган је поставио лојалне кадрове у кључне владине установе и министарства, у судовима и тужилаштвима повећан је број пристлаица АКП, док је опозиција искључена из пројекта нацрта новог устава и стратегије реформе судства. Главне државне послове почеле су да добијају компаније блиске владајућим круговима, а предузет је и јак притисак на медије. Влада је утицала на поједине медије да отпусте угледне новинаре, противнике исламиста, а дошло је и до хапшења појединих новинара критичара власти, укључујући чак и 83-годишњег Илхана Селџука, на основу приватних телефонских позива и и-мејлова. Бирократским путем, затим су преузети поједини важни медији, попут конгломерата Сабах, другог по величини у Турској, који су били у власништву бизнисмена из секуларних кругова, а потом су ти медији намештеним тендерима предати у руке бизнисмена лојалних АКП-у. Ради даље исламизације друштва, ублажени су прописи који спречавају исламску индоктринацију у религиозним школама, а влада настоји и да постепено уведе конзервативни исламски морал. У Истанбулу (где је АКП на власти) забрањено је рекламирање жена у бикинијима на уличним паноима, младићи и девојке се превозе до школа одвојеним аутобусима, а покушава се увести и прохибиција алкохола.

Поступци власти изазивали су оштре протесте присталица секуларизма који већ дуже време јавно оптужују премијера Ердогана да влада има намеру да уведе шеријат. Најчешћа оптужба гласи: "текије" (турска реч арапског порекла), која значи прикривање стварних ставова и намера. Црвену линију која је изазвала контраудар представљао је покушај укидања забране ношења мараме на универзитетима и администрацији. Фебруара 2008 . 411 посланика у Меџлису гласало је за уставне амандмане, којима се укида та забрана. Након тога, нација се непомирљиво поделила, пошто се на овом питању преламају супротности турског друштва, и оно у Турској има огроман значај, попут питања абортуса у САД. Ова одлука је довела до великих подела на факултетима, а на појединим факултетима дошло је до нереди и туча девојака са марамама и без њих. Поједини факултети дозволили су ношење марама, док су други инсистирали да се

претходно мора изменити закон о високошколском образовању у коме је забрана и записана. Сукоб је појачало и реаговање АКП-а, чији функционери су позвали државног тужиоца да одмах покрене кривични поступак против ректора који још не дозвољавају ношење фереца на универзитетима. У АКП-у сматрају да је тиме извршено кривично дело, а на удару су се пре свих нашли ректори универзитета на истоку земље, где исламисти имају дубоке корене.

АКП пред забраном

Активности АКП довеле су до реакција секуларних кругова, Секуларисти сматрају да исламисти једно говоре, а друго раде: да говоре о демократији, а у позадини спремају увођење шеријата. У складу с тим, срочена је и пријава за забрану владајуће АКП коју је Уставном суду поднео главни државни тужилац Абдурахман Јалчинкаја, а коју је Уставни суд 31. марта, 2008. једногласно одлучио да размотри. У оптужници предатој на преко 150 страница наводи се да АКП кује” заверу за увођење шеријатског закона у Турској”. Тужилац сматра да је реални циљ промена у школском систему, дозвола ношења марама, убацивање религије у систем образовања и јавне институције, тако да се поткопа секуларизам, а Турска претвори у исламистичку државу. У документу су изнете тврдње да су чланови АКП исувише религиозни и да желе више верских слобода, као и низ цитата премијера Ердогана које је у својим јавним наступима изрекао у интервјуима за западне медије, а које секуларисти сматрају “анти-секуларним погледима и активностима.” Главни тужилац сматра да се ризик обарања секуларизма свакодневно повећава, а да је једини начин да се друштво заштити забрана владајуће партије и забрана политичког рада на пет година председнику државе Абдулаху Гулу, премијеру Тајипу Ердогану и још 69-торици водећих функционера владе и странке.

Државни тужилац је образложио суду свој захтев, а његов главни доказ је покушај владе да укине забрану ношења мараме за студенткиње. После одбране коју су изнели заступници АКП, Врховни суд Турске саопштио је да ће одлуку о томе да ли да забрани рад владајуће Странке правде и развоја (АКП) донети "што је пре могуће", како се најављује до краја месеца. Уставни суд има велико искуство у оваквим и сличним тужбама. У Турској је последњих деценија стављено ван закона више од 20 партија због исламистичког програма или због подршке Курдима. Сада ће се, ипак, делиоци правде наћи у деликатној ситуацији: реч је о убедљиво највећој странци која је на прошлогодишњим јулским изборима добила чак 47 одсто гласова. У уставном суду седи 11 судија, а да би се одлука усвојила, довољно је да седморо гласа за затварање партије.

Ипак, очекује се да ће АКП бити забрањена. Ова очекивања су појачана одлуком Уставног суда да поново забрани ношење мараме на државним универзитетима. Водећа опозициона Републиканска народна партија поднела је захтев да се та одлука стави ван снаге, јер је у супротности са „основним принципима уставног система“. Поновна забрана мараме на државним универзитетима наговештава затварање владајуће Партије правде и развоја, пад владе Тајипа Ердогана и поновно расписивање ванредних избора, јер о оба питања одлучује исти суд.

Демократија као аргумент одбране

Одлука суда изазвала је одушевљење секуларних снага, али и узбуну у АКП, која међутим показује да не жели да се олако преда. 2001. када је уставни суд забранио претходника АКП Партију благостања премијера Ербакана, исламисти су признали пораз. Тада нису имали ни масовну подршку народа, ни медије, нити богате бизнисмене који би стајали уз њих. Сада је слика много другачија, и премијер Ердоган најављује да АКП нико неће зауставити на зацртаном путу, јер, по његовом мишљењу, они “нису екстремистичка партија, већ странка грађана”.

Једна од могућих узвратних мера јесте и измена устава који је донела Армија, после удара из 1980.године, чиме би се забрана политичких странака учинила тежом. АК партија има већину у Парламенту (3/5) тако да има опцију предлагања промена на референдуму.

Главни аргумент исламиста у садашњој кризи јесте следећи: демократија је важнија од секуларизма, јер само тако Турска може постати истински модерна европска држава. АКП настоји да у први план истакне парламент, као једино тело, овлашћено да доноси законе. Поводом одлуке о поновној забрани марама, у партији истичу да се Уставни суд наметнуо као сила изнад парламента и друштва, која једним потезом ставља ван снаге уставне амандмане, легално усвојене у Меџлису. АКП-у настоји да партију представи као партија која поштује демократски систем и институције, док, с друге стране, оптужују судске институције да нису демократске, да се мешају у рад законодавне и извршне власти као и да су високе судске инстанце Турске постале чвориште креирања прилика за анти-демократско деловање. Исламисти истичу да европски стандарди подразумевају законе према којима је немогуће забранити партију, сем ако не проповеда/практикује насиље као циљ уставних и друштвених промена, а противнике оптужују за секуларни фундаментализам или чак “секуларни џихад”

Оваквим ставом, АКП жели истаћи Парламент, (у коме они имају већину) као једино тело, узевши глобалне демократске стандарде као референцу, које има моћ доношења закона као основе за постојање, али и за одлуке судских инстанци. Тиме АКП покушава да уруши ауторитет Врховног суда, који важи за једну од стубова секуларизма и кемализма. Офанзивни став исламиста подупире и подршка европских лидера, који нису нимало расположени према забрани партије која је власт добила на регуларним изборима. Затварање Партије правде и развоја, а самим тим и пад владе, у многоме би закомпликовало садашње односе Турске и ЕУ. Притом, Унија није нимало наклоњена секуларистима, врло националистички и антиамерички расположеним, који спољну политику АКП сматрају издајничком и поданичком .

Западни медији ову кризу називају правосудним пучем, а Европска унија и Савет Европе су, поводом овог случаја, већ изразили забринутост, док високи функционери ЕУ, попут Оли Рена и Жозе Мануела Бароза, упозоравају да забрана владајуће партије није нормална за једну демократску земљу.

Афера “Ергенекон”

Турска је опет у превирању и сукобу. С једне стране, изабрана је исламистичка влада са широком подршком, а с друге, секуларни покрет подржан од војске и пословних елита. Обе стране поседују велику моћ, не одустајући од својих ставова. Сукоб је још више заоштрен недавним хапшењима које је спровела полиција под контролом АКП. Полиција је, у оквиру истраге, покренуте прошле године у Истанбулу, привела 21 лице, међу

којима су четири бивша генерала и један новинар. Приведени су оптужени за припадност ултранационалистичкој секуларној организацији Ергенекон, названој по митској прадомовини Турака. Међу ухапшеним генералима су бивши начелник Жандармерије Шенер Ерујгур и бивши први армијски командант Хуршит Толон, председник Привредне коморе Анкаре Синан Ајгун, као и угледни новинар и уредник секуларистичког дневника "Џумхуријет" Мустафа Балбај. Петоро приведених пуштено је на слободу, али им је забрањено да напусте земљу док истрага траје, а власти су најавиле да ускоро намеравају да изнесу доказе. Полиција је покренула истрагу против групе "Ергенекон" још у јуну 2007. пошто је у једној кући у Истанбулу пронашла већу количину експлозива. Власти тврде да је двадесетак ухапшених припремало пуч, и ставља им на терет атентате на италијанског свештеника и јерменског новинара Хранта Динка. У медијима блиским АКП-у изнете су тешке оптужбе на рачун ове организације. Према њима, у канцеларији пензионисаног генерала Ерујгура нађени су тајни документи, који показују да је група припремала детаљну стратегију за војни државни удар. Према медијима, најпре би агенти преобучени у чланове Радничке партије Курдистана извршили атентате на неке угледне људе, после чега би се покренуле демонстрације у десетинама градова, на којима би се изазвали нереди. Тада би председник Привредне коморе Ајгун започео приче о могућој тешкој економској кризи, док би медији започели кампању о потреби увођења реда и закона. Након тога би војна хунта преузела власт. Хапшење је шокирало јавност у Турској, а многи секуларисти сматрају да је акција предузета да би се ућуткали противници режима и дискредитовала војска. Они указују на то да је талас хапшења почео у часу када је државни тужилац пред уставним судом излагао пледоаје у поступку око забране владајуће партије АКП.

Ердоганова влада хапшење правда борбом против парадржавног, секуларног картела, који има велики утицај у држави, у чему је добио и подршку познатог италијанског јавног тужиоца Ди Пиетра, а који је ово хапшење упоредио са акцијом "Чисте руке" у Италији. Према неким мишљењима, афера „Ергенекон“ је наставак тежње да се наруши и кредибилитет војске, која је увек била последња одбрана кемализма. Исламисти настоје да поткопају легитимитет војске, указујући на супротности између обичног народа и огромних привилегија елита које бране камалистички секуларизам, првенствено војске, генерала, и судова. У јавност су пуштени снимци, постављени на сајт ЈуТјуб, у којима је тајно снимљен генерал задужен за електронско ратовање како дискутује са колегама о поверљивим питањима, док су у медијима блиским АКП-у обелодањени неки од тајних војних докумената.

Према једној од теорија, хапшења у оквиру афере „Ергенекон“ нису изазвана само унутарполитичким разлозима. Генерал Ерујгур, је председник Друштва Ататуркове мисли, познатог по радикалном антиимперијализму. Он, такође, спада у групу официра који мисле да Турска треба да напусти НАТО и удружи снаге са Русијом. Стога поједини коментатори сматрају да је афера начин елиминисања русофилских елемената унутар

Исламска демократија против кемализма

Пише: Младен Ђорђевић
понедељак, 14 јул 2008 18:59

војске.

У Турској се, очигледно, распламсава борба, чија средства су све јача, и која, с обзиром на изузетну геостратешку важност земље, свакако не може бити само унутрашње питање. За сада је јасно да ни секуларна Турска, ни АКП, неће одступити без борбе. Ипак, одговор на питање која ће струја превладати за сада је тешко дати.